

Правове виховання дошкільників - обов'язкова умова формування життєвої компетентності особистості

На сучасному етапі розвитку суспільства право не тільки охоплює більшість сфер людської життєдіяльності, а й розширює межі своєї дії в міру ускладнення суспільних стосунків. З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року затверджено **Національну програму правової освіти населення**, де ставиться завдання правового виховання населення взагалі і підростаючого покоління зокрема. **Метою Програми** є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення. Завданням правової освіти громадян є розвиток їх правосвідомості, подолання правового нігілізму, задоволення потреб у правовій інформації, заохочення до участі у розбудові демократичної, соціальної та правової держави, профілактика правопорушень, забезпечення вільного і всебічного розвитку особистості. Метою Програми передбачається досягти шляхом: утвердження гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті. Визнання правової освіти населення одним із основних чинників формування високої правосвідомості та правової культури всього суспільства зобов'язує заклади освіти опікуватись правовою освітою громадян України. Важливість правовиховної роботи немає потреби доводити.

Правове виховання особистості в цілісному педагогічному процесі необхідно розглядати з урахуванням вікового аспекту.

Дитинство – унікальний період, коли формуються риси характеру, основи моделі поведінки, ставлення до себе і навколишнього світу. Мала дитина подібна до губки, яка жадібно вбирає уміння, знання, погляди та думки. Тому моральні основи правового виховання закладаються саме в дитинстві у моральних відносинах у родині, дитячому колективі. Якщо кожна людина змалечку засвоїть, що вона є людиною, особистістю, що вона має людські права, честь і гідність, може вільно висловлювати свої думки, тільки тоді вона зможе впливати на перебіг подій у суспільстві і брати участь у побудові дійсно незалежної демократичної правової держави.

Найперше суспільне середовище, до якого потрапляє дитина, – це дошкільний навчальний заклад, який у взаємодії з сім'єю має створити належні умови для забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, набуття життєвого досвіду. Дошкільний вік – період, коли в дитини формуються уявлення про навколишній світ, явища суспільного життя, взаємини між людьми. Вступаючи у життя, малюки мають засвоїти багато правил, які склалися в суспільстві.

Життя малюка сповнене різноманітних, складних для нього ситуацій та перешкод. І саме дорослі повинні навчити знаходити вихід із них, почуватися впевнено й комфортно, бути готовими до труднощів та їх подолання.

Завдання освітян – виростити компетентну особистість, здатну самотійно приймати рішення, визнавати свої помилки, відстоювати свою гідність, реалізовувати природні можливості. Важливо, як отримані знання впливають на компетентність дошкільника:

- чи знадобляться в реальному житті;
- чи сприяють розвитку самостійності дитини;
- чи сформулюють творче ставлення до життя.

Необхідно підкреслити, що система правової освіти і виховання має бути безперервною, починаючи з дошкільного закладу, продовжуючи у школі, вузі. Дослідники проблем правового виховання учнівської молоді вважають, що морально-правове виховання лише тоді може дати позитивний ефект, коли воно має комплексний характер і починається в сім'ї, дитячих садках, у школі буквально з першого класу.

Нещодавно правове виховання не відокремлювалось як самостійний напрямок виховання і не входило в плани виховної роботи дошкільних навчальних закладів. Але для виконання цих завдань упродовж останніх років дошкільні навчальні заклади отримали суттєву законодавчу підтримку, а саме: **Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Базову програму «Я у Світі»**. Саме питання здобуття дитиною якісної освіти через впровадження Базової програми і є основним для педагогів в ДНЗ. У **Базовому компоненті дошкільної освіти України** окреслено мету правовиховної роботи (результати, до яких треба прагнути). Так, у сфері життєдіяльності «Я сам», зокрема, у змістовій лінії «Психічне Я» виокремлюється ставлення дітей до прав та обов'язків. З цього питання передбачається такий обсяг знань, умінь, навичок дошкільника: дитина знає свої права, обов'язки, може означити словами ці категорії, пояснити їх відмінність. Перелічує свої елементарні права (на відпочинок, на захист, на розуміння дорослого, на підтримку, на повагу до себе та ін.), домагається їх виконання. Може назвати і виконати свої основні обов'язки (самотійно виконувати те, що під силу; не робити шкоди іншому; дотримуватись режиму дня тощо). Розуміє зв'язок слів «право», «правило», «честь». Знає етичні еталони поведінки. Здатна керуватися у своїй поведінці моральними нормами, відчуває межі припустимої поведінки.

В основу системи правового виховання дошкільників необхідно поставити «нероздільну» програму морально-правового виховання, тобто у правовиховній роботі з дошкільниками дуже важливо поєднувати зміст, форми і методи правового та морального виховання. Виділяти тільки правові норми, не пов'язуючи їх з моральними, недоцільно. Адже на практиці дитина не стикається з ситуаціями, які вимагають тільки юридичної оцінки без звертання до моральних уявлень, поглядів, почуттів. У сім'ї, дитячому садочку і тим більше, починаючи з першого року навчання, дитині

доводиться стикатися з певними правилами поведінки, вибрати певне ставлення до них: бути чемною, чесною, справедливою, поважати старших, цінити працю інших, не ображати слабших і т.п. Для дітей ці явища виступають і як моральні, і як правові, тому що вони ще не можуть розділити морально допустиме і законне. Ці поняття виступають як єдине ціле. З розвитком таких якостей, як чесність, справедливість, дисциплінованість та інших, у дітей формується і певне морально-правове ставлення до встановленого порядку вдома, у школі, на вулиці.

У формуванні моральних стимулів і норм поведінки дитина усвідомлює свої права й обов'язки, як члена родини, члена колективу у дошкільному закладі крізь призму уявлень: бажаного і належного, припустимого і небажаного, можливого і заборонного. Дитина приходить у школу з визначеною свідомістю своїх звичок, потреб і обов'язків.

Роботу дошкільного закладу необхідно спрямовувати в трьох напрямках:

- методична та контрольна-аналітична робота з педагогами;
- навчально-виховна робота з правової освіченості дошкільників;
- робота з батьками.

Методична робота з правового виховання в дошкільному навчальному закладі, яка є одним із засобів управління освітнім процесом, в основі якого лежить ідея розвитку дитини, спрямована на підготовку вихователів до якісного виконання завдань, на підвищення їх педагогічної майстерності, розвиток творчого потенціалу. Для надання методичної допомоги вихователям доцільно проводити моніторинг з метою виявлення рівня обізнаності педагогів із проблем правового виховання.

Завдання методичної роботи з педагогами:

- знайомити педагогів з основними положеннями Конвенції ООН про права дитини та із системою нормативного забезпечення прав дітей на державному рівні;
- формувати практичні навички захисту і збереження прав дитини у процесі педагогічної діяльності та сприяти виробленню активної позиції щодо просвітницької, профілактичної, діагностичної та корекційної роботи з дітьми та батьками;
- знайомити педагогів з інноваційними технологіями, спрямованими на гармонійний розвиток особистості, з методами впливу на свідомість, емоційну та поведінкову сферу дошкільника;
- окреслити основні форми, методи і засоби розвитку у дітей почуття власної гідності та самосвідомості, формування знань про свої права, виділити права дитини за Конвенцією ООН про права дитини, з якими доцільно знайомити дошкільників;
- викликати інтерес педагогів до поглибленого опрацювання проблеми.

Мета навчально-виховної роботи з правової освіченості дошкільників – дати дітям початкові знання про норми поведінки, формувати навички їх дотримання, відповідного ставлення до правомірних дій, вчинків, а також до правопорушень, злочинів, шкідливих звичок та інших проявів антигромадської поведінки, виховувати повагу до батьків, вихователів, ровесників, людей похилого віку, знайомити з правилами бережливого ставлення до природи, своїх речей, предметів побуту тощо. Для досягнення вказаної мети правовиховна робота з дошкільниками передбачає розв’язання цілого ряду завдань.

Пізнавальні завдання:

формувати у дошкільників:

- розуміння цінності людської особистості, цінності життя і здоров'я людей;
- уявлення про нашу державу, її закони, права та обов'язки людей, правила і норми їхнього співжиття в соціумі;
- правову свідомість, уміння діяти відповідно до закону;
- повагу до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; утверджувати гуманістичну мораль;
- адекватну самооцінку як регулятор її моральної поведінки, що становить основу таких почуттів, як обов'язок, відповідальність, сором, провина, совість;
- усвідомлення своєї залежності від представників старшого покоління;
- розуміння обов'язків щодо молодших, уважно й турботливо ставитися до них, опікувати їх, допомагати їм, виявляти правдивість, чесність у стосунках із молодшими, справедливість в оцінці їхньої поведінки;
- навички безпечної поведінки при агресивному поведженні однолітків або дорослих, уміння швидко звертатися по допомогу у критичній ситуації.

Розвивальні завдання:

розвивати у дітей:

- критичне, логічне мислення, вдумливість;
- вміння оцінювати ситуації морально-правового змісту;
- вміння запобігати виникненню конфліктів, долати їх;
- висловлювати та відстоювати свою точку зору; аналізувати власну позицію та враховувати думку інших;
- почуття відповідальності за свої дії;
- вміння співвідносити свої домагання з можливостями; орієнтуватися в своїх чеснотах і вадах;
- вміння захищати молодших від несправедливості, грубощів, зухвальства;
- відчуття захисту, підтримки, життєвої опори, які дають батьки, бережливо і вдячно цим користуватися.

Виховні завдання:

виховувати у дошкільників:

- пошану до законів України;
- уміння дотримуватися правових обов'язків та користуватися своїми правами;
- почуття гордості за себе, за свою індивідуальність, гідність, впевненість у своїх можливостях;
- шанобливе ставлення до рідних, знайомих, відчувати межу припустимої поведінки;
- почуття приязні, щирості, жалю, відповідальності, безкорисливості, вдячності, любові у взаєминах з іншими;
- почуття відповідальності за доручену справу, результат якої важливий для навколишніх;
- готовність радіти успіху ровесника, розділяти його засмучення, допомагати в разі необхідності;
- негативне ставлення до будь-яких форм насильства;
- бажання виконувати правила співжиття у сім'ї; розрізняти обов'язки і поважати права кожного члена сім'ї, сумлінно виконувати власні обов'язки.

Враховуючи вікові особливості дошкільників з дітьми необхідно спілкуватись зрозумілою для них мовою та виходити з таких принципів:

- зв'язку правового виховання з практичними життєвими ситуаціями;
- зміст інформації повинен відповідати віковому рівню життєвого досвіду, світогляду, особливостям психічних процесів (пам'ять, увага, мислення, сприймання);
- поєднання колективного та індивідуального підходів;
- єдності правового і морального виховання;
- логічної послідовності правового виховання: від одержання знань про норми, до засвоєння їх на практиці, і надалі до формування усвідомленої установки щодо необхідності дотримання їх кожною людиною;
- пріоритету ігрових методів правового навчання та виховання з метою активізації інтересу до засвоєння норм проживання у суспільстві;
- інтеграція різних видів дитячої діяльності;
- цілеспрямоване використання народознавчого матеріалу та художніх творів;
- поступове підведення дітей до самостійних висновків та узагальнень.

З формуванням у дітей уявлень про добро і зло, права й обов'язки, правду і неправду, чесність, честь тісно пов'язані відповідні моральні почуття. Протягом дошкільного дитинства розвиваються такі внутрішні моральні якості:

- почуття власної гідності. Дитина відчуває гордість за добре виконану роботу, гідний вчинок, свою поведінку загалом;
- почуття сорому, що проявляється у ніяковості, яку дитина відчуває від невдалого вчинку, власної провини – спочатку під впливом зауважень дорослого («Як тобі не соромно!»), а в старшому дошкільному віці воно поєднується з почуттям власної гідності і стає стійким («Погано чинити не слід не тому, що покарають, а тому, що соромно»). Дитині також соромно, коли принижують її гідність. Щоб уникнути сорому, докорів дорослих, вона може утриматися від учинків, які викликать осуд;
- почуття обов'язку, що проявляється у формі емоційних станів, розвиваючись у діапазоні від задоволення, яке 3–4-річна дитина відчуває при схваленні дорослим її поведінки, до радості за добрий вчинок, допомогу товаришеві, виконане доручення (у 5–6 років). Як стверджують дослідники, у 6–7-літніх дітей почуття обов'язку є мотивом їхніх учинків, переживається глибоко, стає стійким. Це почуття впливає на поведінку, спонукає до вияву турботи про товаришів, чуйності, симпатії, відповідальності, сприяє подоланню егоїстичних тенденцій у поведінці.

Як відомо, права не існують без обов'язків. Діалектичний взаємозв'язок прав і обов'язків – головна суть виховання правосвідомості. Що ж таке обов'язок у дитячому розумінні? Обов'язок – це те, що діти повинні робити, щоб бути корисним собі та навколишнім. Дітям необхідно дати поняття про такі обов'язки:

- дотримуватися правил поведінки в дошкільному закладі, в родині, у громадських місцях;
- слухатися батьків, любити й шанувати всіх членів сім'ї;
- не ображати молодших і допомагати старшим;
- шанувати державні символи України;
- берегти й охороняти природу;
- старанно вчитися;
- дотримуватися правил безпеки життя;
- дбати про власне здоров'я, дотримуватися правил особистої гігієни, не користуватися забороненими предметами;
- підтримувати порядок у своїй кімнаті.

Форми, методи і засоби морально-правової роботи з дітьми

Як відомо, провідним видом діяльності для дитини є ігрова діяльність. Практика показує, що гра – та чарівна паличка, яка перетворює процес навчання на цікаву, захоплюючу пригоду. Гра орієнтує малюка в соціальній дійсності, виховує в нього прагнення до суспільно значущої і суспільно оцінюваної діяльності. Грі дітей треба приділяти велику увагу і тому, що в ній формується характер, волеволі якості, відбувається «навчання життю» за певними правилами. Інакше кажучи, у грі діти регламентують свою поведінку за допомогою правил. Вони поведуться природно та невимушено. У грі виховується позитивна самооцінка та формується на її підставі «Я»-концепція. Використовуючи різноманітні ігрові вправи, діти набагато легше засвоюють матеріал, працюють із більшим зацікавленням. У плані виховної роботи з дошкільниками доцільно проводити:

- ігри-вправи на актуалізацію «Я»;
- ігри-вправи, в яких дітям пропонується розв'язати ситуації з певним морально-правовим змістом;
- дидактичні ігри, наприклад, «Порівняй героїв казок», «Яке право порушено», «Що добре, а що погано», «Східці правди (доброти, ввічливості)» та інші;
- ігри-стратегії та сюжетно-рольові ігри.

Необхідно зазначити, що процес усвідомлення дитиною себе як реально діючої особи перебуває під сильним впливом так званого ідеального самообразу. Він формується на ранніх етапах розвитку особистості в умовах позитивних емоційних контактів дитини з близькими дорослими, а також внаслідок ототожнення себе з героями казок, оповідань – носіями високих моральних якостей. Тому необхідно широко звертатися до творів художньої літератури та усної народної творчості. Завдяки вмілому педагогічному керівництву можна спрямувати емоційне сприймання дошкільниками художніх творів у русло моральної та правовиховної освіти. Особливого визнання серед педагогів здобула, звичайно, казка як доступний і впливовий жанр народної творчості. Казкові сюжети, побудовані на протиставленні добра і зла, їх боротьбі, містять яскраві приклади гуманної та антигуманної поведінки. Засуджуючи зло, викриваючи жорстокість, казки переконують у необхідності взаємин на засадах добра і гуманізму. Тому пропонується читання творів художньої літератури, зокрема, казок із подальшим їх обговоренням. Доцільно проводити літературні ігри, які можуть бути як складовою частиною занять з художньої літератури, так і проводитися окремо як мовленнєві заняття на літературному матеріалі. У них може брати участь невелика група дітей, щоб кожна дитина мала можливість проявити свою ініціативу. Наведемо кілька пропозицій щодо таких занять:

- намалювати словесний портрет дійових осіб;
- придумати інше закінчення казки;

- придумати сюжет, коли казкові герої змінюють свою поведінку, і їхні вчинки вже не завдають болю, кривди, зневаги іншим;
- ввести в казковий сюжет нового героя;
- уявити себе на місці того чи іншого персонажа, передати його стан, почуття тощо.

Із старшими дошкільниками проводяться морально-етичні бесіди на такі теми: «Правила доброти», «Наші обов'язки», «Як я можу допомогти батькам», «Правила чесності», «Добрі та погані вчинки» та інші. Цікавим є метод використання умовних знаків «Права дитини».

Як відомо, діти дуже люблять розваги. Розвага проводиться з метою узагальнення всього, чому діти навчилися. Добираючи їх, педагогам потрібно застосовувати матеріал, що має і правовиховну цінність. Пісеньки, вірші, сценки ненав'язливо, образно вчать, що соромно лінуватися, бути нечупарою, ображати менших і слабших, казати неправду і т.д. Але треба наголосити, що без попередньої роботи педагога дитвора тільки сміється з «героїв» творів, не роблячи для себе ніяких висновків. Отже, слід посилити емоційні акценти бесід – адже діти сприймають світ передусім серцем, почуттями, а вже потім розумом. Тому маємо про негативне завжди говорити з відразою, огидою, гнівом, презирством, а про позитивне – захоплено, зі щирою повагою.

У правовиховній роботі з дітьми доцільно також використовувати засоби театру. Як зазначають психологи, використання театру та елементів театралізованих дій розширює владу свідомості над емоційно-інстинктивною сферою людини. Мистецтво театру впливає не тільки на свідомість актора та глядача, а й на глибинні психічні процеси. Дитина не усвідомлює того глибинного сліду, який залишає в її душі знайомство з театралізованою виставою, участь у драматизаціях або театралізованих діях, а дорослий бачить «відгуки» благодійного впливу мистецтва в поведінці, мовленні, жестах вихованця.

Треба зауважити, що формування у дитини дошкільного віку свідомої безпечної поведінки та найпростіших правових знань базується на прикладах поведінки дорослих. Тому педагогам дошкільних закладів потрібно не лише враховувати це самим, а й особливу увагу приділяти **роботі з батьками**.

Як відомо, провідну роль у вихованні дітей відіграє сім'я. Це – перший осередок виховання людяності, національної свідомості, патріотизму й демократизму. Тут прищеплюють дітям здорові норми та навички культурної поведінки, вчать шанувати рідну мову, національні звичаї і традиції, готують до життя. Саме родина закладає підґрунтя вихованості, особлива міцність якого пояснюється тим, що базується воно на любові між батьками і дітьми та теплих кривних взаємин. Тому, як зазначалося у виступах на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, турботою освітянської громадськості повинно стати суттєве підвищення педагогічної культури в суспільстві й у кожній сім'ї зокрема. Поки що ми спостерігаємо, що в багатьох сім'ях основний педагогічний арсенал у ставленні до дітей

складається лише із власного дитячого досвіду нинішніх батьків. Далеко не завжди у сім'ях пошановують права дитини, сприяють вихованню вільної, самостійної, відповідальної і демократично орієнтованої особистості. Тому нагальним завданням є започаткування своєрідного педагогічного всеобучу батьків.

Головне у співпраці з кожною сім'єю – допомогти батькам зрозуміти і сприйняти сучасні гуманістичні ідеї та орієнтири, які ґрунтуються на повазі до особистості дитини, турботі про її всебічний розвиток. Ігнорування суб'єктивного досвіду дитини призводить до виникнення проблем у вихованні та труднощів у навчанні.

Коли порушуються права дитини?

- Коли немає безпеки для її життя та здоров'я.
- Коли її потреби ігноруються.
- Коли не задовольняються її основні потреби.
- Коли щодо дитини спостерігаються випадки насильства або приниження.
- Коли порушується недоторканність дитини.
- Коли завдається шкода здоров'ю дитини.
- Коли дитину ізолюють.
- Коли вона не має права голосу у процесі прийняття важливого для сім'ї рішення.
- Коли вона не може вільно висловлювати свої думки і почуття.
- Коли її використовують у конфліктних ситуаціях з родичами.
- Коли дитина стає свідком приниження гідності інших людей.
- Коли навіюють страх за допомогою жестів, поглядів, погроз фізичного покарання.
- Коли дитину залякують, використовуючи при цьому суспільні установи (міліцію, церкву, спецшколу, колонію, лікарню).
- Коли порушують статеву недоторканність дитини.
- Коли контролюють її доступ до спілкування з ровесниками, дорослими, родичами, одним із батьків, якщо на це нема рішення суду.
- Коли використовують дитину, як засіб економічного торгу під час розлучень, поділу майна.
- Коли дитині не надається право робити помилки.

Діти, права яких порушуються, часто стають соціально і психологічно дезадаптованими.

Оскільки перші уроки стосунків із навколишнім світом дитина дістає в батьківському домі, через недостатність життєвого досвіду все, що вона тут спостерігає, сприймається нею як норма, як модель людських взаємин, еталон для власної поведінки. Батьки повинні зрозуміти, що не можна вимагати від дитини виконання будь-якого правила, якщо дорослі самі не завжди ним керуються. Тому перед педагогами дошкільних закладів постає завдання – зацікавити батьків перспективою подальшого розвитку дітей,

зробити батьків своїми однодумцями. При цьому роботу з батьками потрібно спрямовувати на формування правового світогляду батьків та на активізацію їхньої уваги й підвищення інтересу до проблем захисту прав та гідності дітей. Родина і дитячий садок повинні гармонійно співдіяти на основі взаємної поваги і підтримки, дотримання прав та виконання обов'язків обох партнерів як однодумців.

Роз'яснюючи батькам важливість і норми морально-правового виховання дитини, потрібно постійно проводити просвітницьку роботу з батьками, яка включає:

- ознайомлення з положеннями Конвенції ООН про права дитини, із Законом України «Про охорону дитинства»;
- оформлення спеціальних стендів;
- організація виступів фахівців;
- відвідання дітей удома з метою вивчення соціально-педагогічних умов родинного виховання, ставлення батьків до своєї дитини, її емоційне самопочуття вдома;
- анкетування батьків;
- залучення батьків до підготовки та проведення свят, розваг, виставок малюнків;
- організація зустрічей та бесід із батьками, чиї професії покликані захищати права та безпеку в суспільстві;
- проведення батьківських зборів, індивідуальних бесід на тему морально-правового виховання дітей та дотримання прав дитини в сім'ї.

Робота з батьками охоплює коло питань з таких тем: «Виховання дітей – спільна справа батьків і педагогів», «Роль сім'ї у розвитку особистості дитини», «Дотримання прав дитини. Обов'язки батьків. Конвенція ООН про права дитини», «Вікові особливості дошкільника», «Етика стосунків у сім'ї», «Типові помилки у сімейному вихованні», «Культура спілкування», «Наскільки самостійна ваша дитина», «Щаслива сім'я. Яка вона?». Критерієм результативності морально-правового виховання дошкільників виступає сукупність таких показників: знання дитиною способів поведінки за певними моральними правилами, дотримання їх у різних видах діяльності – у грі, в іграх-заняттях, у трудовій, побутовій діяльності; розуміння значення моральної поведінки; знання дитиною елементарних прав та обов'язків дитини, розуміння зв'язку між поняттями: «право», «правило», «честь», «обов'язок», розуміння свого статусу в суспільстві, вміння аналізувати поведінку дорослих стосовно дітей, прагнення дитини до високої самооцінки. Розуміння дітьми морально-правового змісту способів поведінки сприяє перетворенню зовнішніх, об'єктивно заданих правил поведінки у внутрішні мотиви.

Література

1. Базова програма «Я у Світі». – К., 2014.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 2012
3. «Бібліотечка вихователя дитячого садка». – 2003-2004 рр.
4. «Дошкільне виховання». – 2001-2004 рр.
5. Закон України «Про дошкільну освіту». – К., 2001.
6. Закон України «Про освіту». – К., 1996.
7. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. – К., 2003.
8. Конвенція ООН про права дитини. – К., 1989.

Правове виховання дітей дошкільного віку

Мета: надання відомостей дітям про правові норми, що регулюють відносини практично в усіх сферах суспільного життя; орієнтування дошкільників на загальнолюдські й національні цінності в дусі поваги до прав і свобод людини і громадянина.

Створення умов для набуття дошкільниками досвіду правомірної поведінки й толерантного спілкування.

Виховання любові та поваги до прав і свобод інших людей.

Напрямки роботи:

Змістові лінії:

